

**СТРАТЕГИЧЕСКИ МОДЕЛ ЗА
МОДЕРНИЗИРАНЕ НА
ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И
ОБУЧЕНИЕ ЧРЕЗ БАЗИРАНО НА РАБОТА
ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРОЕКТ „LEARNING BY DOING“
(УЧЕНЕ ЧРЕЗ ПРАВЕНЕ)**

**по Програма за транснационално сътрудничество
„ДУНАВ 2014-2020“**

**„Целенасочено изграждане на капацитет на
партньорства за професионално образование и
обучение (ПОО) в региона на река Дунав за ефективна
модернизация на системите за ПОО“**

2019 ГОДИНА

ПРОЕКТ „LEARNING BY DOING“ (УЧЕНЕ ЧРЕЗ ПРАВЕНЕ)

**№ DTP1-1-075-4.1 ПО ПРОГРАМА ЗА ТРАНСНАЦИОНАЛНО
СЪТРУДНИЧЕСТВО „ДУНАВ 2014-2020“
Е ФИНАНСИРАН ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ ФОНД ЗА
РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ И СЪФИНАНСИРАН ОТ
НАЦИОНАЛНИЯ БЮДЖЕТ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ.**

Проектът „Целенасочено изграждане на капацитет за партньорство в професионалното образование и обучение в Дунавския регион за ефективно модернизирание на системите за професионално образование и обучение - Learning by Doing (Учение чрез практика) от българска страна се изпълнява в партньорство на Търговско-промишлена палата – Враца и Министерство на образованието и науката – Регионално управление на образованието – Враца.

Този документ отразява само личните виждания на неговите автори.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ВЪВЕДЕНИЕ	стр. 4
II. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА	стр. 5
III. ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ	стр. 9
IV. ОПЕРАТИВЕН ПЛАН. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПЛАНИРАНИ МЕРКИ ПО ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ	стр. 10
V. УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА	стр. 22
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ	стр. 26

I. ВЪВЕДЕНИЕ

1. Резюме

Проектът "Учене чрез правене" има за цел да подобри капацитета на всички заинтересовани участници в професионалното образование и обучение (ПОО) чрез укрепване на регионалните, национални и транснационални партньорства в дунавските страни, като включи 24 партньори по проекта. Поради идентифицирана нужда от регионален обмен и учене проектът има за цел да развие схеми за професионално образование и обучение, подпомагащи трудовата мобилност и реагиране на бързи икономически промени и на нуждите на фирмите чрез осведомяване за социално-икономическите и културните предизвикателства и недостатъци. За целта проектът се съсредоточава върху намаляването на системните различия, както и на дисбаланса на пазара на труда и образованието в Дунавския регион. Крайната цел е да се насърчи системата за ПОО като привлекателно и конкурентно средство.

2. Специфичните цели включват:

- Да се подобрят институционалните възможности и отношението на сътрудниците на всички участници в ПОО, като се стимулира тяхната чувствителност към формирането на базирано на работа обучение (WBL) чрез учебни дейности на индивидуално, заинтересовано и институционално ниво.
- Да се разработят транснационални инструменти за подпомагане на дългосрочния преход на системите за ПОО към по-конкурентоспособни такива, включително двойните схеми за ПОО и чиракуването. Целта е да се подготвят регионалните партньорства в областта на ПОО в трайни транснационално конвертируеми инструменти и да се променят умните групи за осъществяване на дългосрочни промени в институционалните, културните и организационните рамки
- Да подпомогне визията на проекта (да се даде възможност на участниците в ПОО чрез изграждане на капацитет за засилване на прехода от съществуващите системи за ПОО към по-фирмени и практически ориентирани схеми на WBL) чрез разработване на национални / регионални стратегии, използващи методи за съвместно създаване на участието и капитализиране на увеличения капацитет на заинтересованите страни, включително практически пътни карти, определящи ясни отговорности, права и задължения за всеки от ключовите участници в ПОО, за да подкрепят реформата на ПОО. Освен това ще бъдат разработени политически препоръки, насочени към политическо равнище за интегриране (или подобряване) на схемите на WBL в местните системи за образование и обучение чрез създаване на необходимата регулаторна рамка в контекста на практиките, законодателството и колективните споразумения.

3. Проектът се основава на три стъпки за генериране на идеи:

3.1. *Определяне на амбициите:* определяне на институционалните, сътрудничеството и културните предизвикателства чрез споделяне на добрите практики на ЕС и провеждане на партньорски проверки. Процесът води до визии, създадени от

местни заинтересовани страни, как да "идеално" трансформират схемите на WBL в по-ориентирани към фирмите и практиката форми в собствения си контекст.

3.2. *Разработване на сценарии:* създаване на оправомощаващи действия за изграждане на капацитет чрез използване на иновативни и интерактивни техники за обучение, приспособяване на техните теми / формати към специфичните местни предизвикателства, идентифицирани от заинтересованите страни, също с оглед на европейските практики, изследвани по-рано. Заинтересованите страни, използвайки новите умения, придобити в рамките на изграждането на капацитет, ще изготвят различни сценарии за отделните държави, като разясняват как реализирането на съществуващото WBL професионално образование и обучение може да се осъществи реалистично в техния местен контекст.

3.3. *Разработване на стратегия / инструмент:* Партньорите подготвят дългосрочни стратегии и подходящи инструменти. На първо място ще бъде създаден Наръчник за по-ефективно обучение в Дунавския регион, който ще акцентира върху ключовите фактори на прехода. Това се основава на примери от практиката на партньорите по предизвикателства, характерни за отделните страни. На второ място, партньорите ще създадат Обсерватория за обучение на работното място в региона на река Дунав с цел проследяване и подпомагане на процесите на преход с експертни знания и обмен на знания. Трето, засиленото партньорство на участниците в ПОО изработва дългосрочни регионални / национални стратегии и политически препоръки, като инициира и подкрепя специфичния за всяка държава преход на съществуващите системи за ПОО. Заключителните доклади ще отразяват хармонизираните възгледи на цялото партньорство.

II. АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА

Въздействието на променената икономическа обстановка в Европа, в това число и в България, в последните години върху пазара на труда, тенденциите и трудностите-застаряващо население, намален интерес към някои професии, дигитализация и автоматизация на други и отпадане на човешкия фактор от производството, имиграцията, културните и социални проблеми, които възникват - всичко това трябва да е обект на изследвания, на мониторинг, анализ и стратегическо планиране, за да се подобрят условията за провеждане на политики за по-ефективно професионално образование и обучение.

1. SWOT АНАЛИЗ

По отношение на функционирането и развитието на професионалното образование и обучение в България през последните години могат да бъдат изведени следните:

СИЛНИ СТРАНИ:

- Осъзнаване на национално ниво на значимостта и ефекта на професионалното образование и обучение за цялостното икономическо развитие на страната;
- Въпреки неблагоприятните демографски тенденции, половината от учащите в средната степен на образование в България са обхванати в професионално образование, като се забелязва тенденция на увеличаване на броя на учащите в системата на ПОО. Тази тенденция кореспондира и с националната образователна

- политика, която цели повишаване на процентното съотношение на приетите ученици в VIII клас в професионални гимназии и паралелки с професионална подготовка;
- В системата на професионалното образование и обучение все повече навлиза дуалната система на обучение, като основите се поставят чрез проекти; училищата и бизнесът създават устойчиви партньорства;
 - Средното професионално образование и обучение позволява пропускливост към по-високи нива на образование.
 - Въвеждане на единна система за планиране на държавния прием за професионално образование и обучение на основата на институционализирана система за проучване, идентифициране и прогнозиране на потребностите от професионално обучение и работна сила по професии.
 - Предоставяне на възможност за обучение по защитени специалности от професии, специалности от професии с доказан текущ или прогнозиран недостиг от специалисти на пазара на труда и с дуална форма на обучение, обвързано с осигурено дофинансиране и обезпечаване на обучението;
 - Наблюдава се „отваряне“ на професионалните гимназии към обучение по нови специалности от професии в съответствие с потребностите на регионалния пазар на труда; възможността за обучение по 2 специалности в рамките на 1 паралелка осигурява гъвкавост и възможности за съобразяване с интересите на учениците;
 - През 2017 г. заетостта на завършилите професионално образование сред 20-34-годишните е над средноевропейската (ЕС-79,5 %, в България – 83,0%), а 39,0% от завършилите професионално обучение на възраст 18-24 години в България продължават своето образование или обучение (срещу 32,8% в ЕС).¹
 - ПОО в България дава предимства на пазара на труда: по данни на НСИ, през 2017 г. "специалисти с професионална квалификация" са с по-висока икономическа активност и по-висока заетост от общо завършилите средно образование.

СЛАБИ СТРАНИ:

- Налице е общ спад на учащите в училищата (в това число и в професионалните), както и намаление на населението в трудоспособна възраст в резултат на демографски и миграционни фактори; През учебната 2000/2001 г. броят на учениците в професионално образование е 191 246, а през 2017/2018 г. – 142 021. Поради нисък интерес и нереализиран прием се закриват паралелки и не се реализира потенциалът на гимназии с развита материална база и с доказан капацитет за обучение по важни за индустрията професии и квалификации;
- Към обучение в професионалните гимназии се насочват млади хора с нисък успех и липса на мотивация, което обуславя високият дял на преждевременно напусналите училище - 12.7% за 2017 г. и на младежите между 15 и 24 г., които не работят и не учат (NEETs) – 15.3% за 2017 г. Кариерното ориентиране към момента не

¹Източник, НСИ, Наблюдение на работната сила

функционира като надежен регулатор на интересите на младите хора, при съобразяване с техните възможности и изисквания на пазара на труда.

- Немалък процент завършват средно образование в професионални училища без да придобиват професионална квалификация и по този начин в голямата си част са "изгубени" като квалифицирани средни специалисти на пазара на труда. Този голям процент (почти 20% според НСИ, на национално ниво, източник: *НСИ 2018 Образованието в България*) прави системата на ПОО недостатъчно ефективна: по друг начин видени, това означава, че 1/5 от ресурсите вложени за придобиване на професионална квалификация, са безвъзвратно пропилены. Проучвания на регионално ниво сочат и друга неблагоприятна тенденция: висок % от завършващите професионално образование продължават във висши учебни заведения в сфера, различна от придобитото професионално образование. Придобитото „по принцип“ професионално образование, без реализация в съответната област, не допринася за връзката между образованието и пазара на труда.
- Работодателите срещат сериозни проблеми при намирането на кадри със средно професионално образование в някои сектори и направления (по данни на Българската стопанска камара проблемът е актуален при около 65% от работодателите)
- Липса на единна информационна система с база данни за завършилите професионално образование и тяхната реализация.
- Липса на достатъчна координация и сътрудничество между всички заинтересовани страни в ПОО.
- Липса на система за ежегодно идентифициране и прогнозиране на потребностите на бизнеса от кадри с професионална квалификация.
- По учебните предмети от професионалната подготовка се прилагат морално остарели учебници и методически помагала.
- Практическото обучение на учениците изостава от динамиката в технологичното развитие и модернизацията на предприятията и секторите - производствената практика е формална и все още практическите умения не се създават в реална работна среда.
- Дефицит и липсата на система за управление на качеството на професионалното образование, която да включва обратна връзка от работодателите и от реализираните се в професията млади хора.
- Задълбочава се тенденцията на „застаряване“ и феминизиране на преподавателския състав в системата на професионалното образование; Не е налице регламент и условия за задължителна периодична квалификация на учителите по учебни предмети от професионалната подготовка.
- Нисък е дялът на участие в учене през целия живот – 2.3% през 2017 г. (срещу 10.9% в ЕС).
- Осигуряването на продължаващо професионално обучение (ПОО) от предприятията изостава спрямо останалите европейски страни. По данни от изследването на продължаващото професионално обучение (CVTS5), през 2015 42,5% от предприятията са осигурили ПОО на заетите лица (предприятия с над 10 заети, от

производствените сектори на икономиката). Въпреки че има нарастване с 11 пункта на индикатора спрямо предходната вълна на изследването (2010 година), то спрямо средното в ЕС (72.6%), България изостава с 30 пункта и е на предпоследно място сред страните членки преди Румъния и Гърция.

ВЪЗМОЖНОСТИ:

- Разширяване обхвата на дуалната система на обучение при планиране на държавния план-прием;
- Прилагане на система за квалификация на педагогическите кадри в областта на професионалното образование, която да осигурява периодично текущо „опресняване“ на професионалните знания, умения и компетентности;
- Подобряване на системата за професионално ориентиране и кариерно консултиране на учениците;
- Изграждане на система за оценка на качеството и задълбочен анализ на потребностите на пазара на труда;
- Активно включване на бизнеса в процеса на планиране и реализация на професионалното образование и обучение.
- Включване на технологиите във всички етапи на учебния процес по всички предмети, в това число и по професионална подготовка.
- Изграждане на сътрудничеството между училищата и бизнеса, така че партньорството да е ориентирано към конкретни резултати.
- Развиване чрез професионалното образование и обучение на ключови умения и компетенции – за учене през целия живот, инициативност, иновативност, предприемчивост, меки умения, базови дигитални умения, които ще са важни за всяка една професия на бъдещето.
- Прилагане на положителни модели, изведени като ефективни резултати от пилотни проекти по дуално обучение.
- Използване на потенциала на прилагания Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст, приет с Постановление № 100 от 08 юни 2018 г. на Министерски съвет, за ограничаване броя на отпадналите и/или преждевременно напуснали образователната система ученици, обучаващи се за придобиване на професионална квалификация.
- Използване възможностите на мобилностите по „Еразъм+“ и техния принос за подобряване качеството на професионалното образование и обучение и конкурентноспособността на младите хора на европейския пазар на труда.

ЗАПЛАХИ

- Неблагоприятни демографски тенденции;
- Задълбочаване на дисбаланса в териториалното разпределение на населението и в териториалното развитие на икономиката;

- Висок дял на преждевременно напусналите училище в професионалните гимназии (Броят на учениците, записани в професионалните училища на входа, са повече от постъпилите в общообразователните училища, а на изхода завършващите средно професионално образование са по-малко от завършилите средно общо образование. Причините са в това, че броят на отпадналите от професионалните училища е по-голям, поради социално-икономически фактори, ниска мотивация за учене, обучителни затруднения, емиграция в чужбина).
- Продължаващо насочване на ученици, завършващи основно образование (7-ми клас) с най-нисък успех от НВО към най-слабите, като качество на преподаване и социална среда професионални училища. „Непривлекателните“ училища, които имат проблеми с реализацията на приема, приемат немотивирани ученици, с ниски образователни резултати, което закономерно предпоставя неблагоприятна среда и перспективи за развитие. Получава се така, че тези училища се превръщат в място, където най-слабите сред слабите трябва да прекарат последните си години в образователната система.
- Незаинтересованост на част от бизнеса от процеса на професионално образование и обучение, което в някои случаи носи като следствие несъответствие между държавния план-прием и нуждите на местния /регионалния/ трудов пазар;
- Икономическа несигурност, която възпрепятства дългосрочното планиране на кадри и потребности на бизнеса, особено изразено сред малките и средните фирми. Към настоящия момент даден работодател заявява необходимост от определени специалисти, но когато те бъдат подготвени след 5 години, няма сигурност че той ще е все още на пазара на труда, дали ще има нужда от точно този тип кадри (или съответното производство вече ще бъде автоматизирано и/или изнесено на друго място).

III. ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ:

1. Осигуряване на кариерно ориентиране и консултиране
2. Гарантиране качеството и ефективността на професионалното образование и обучение
3. Изграждане на система за актуализиране на квалификациите на учителите по професионална подготовка
4. Развиване капацитета на заинтересованите страни за подкрепа и участие в процеса на подготовката на учениците в професионалното им развитие.
5. Отзивчивост към нуждите на пазара на труда
6. Финансиране

IV. ОПЕРАТИВЕН ПЛАН. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПЛАНИРАНИ МЕРКИ ПО ОБЛАСТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

Области на въздействие	Актуално състояние и планирани мерки за по области на въздействие
<p><i>Осигуряване на кариерно ориентиране и консултиране</i></p>	<p>Осигуряването на кариерно ориентиране на всички етапи от развитието на ученика оказва влияние върху всички участници и заинтересовани страни и допринася за пълноценната професионална и житейска реализация на младите хора. Макар и в областта на кариерното ориентиране да са направени важни стъпки с реализацията на проект с такава насоченост в периода 2012-2015 г., продължен и през 2016 – 2017 г., все още са налице дефицити и проблеми с капацитета на образователните институции и другите заинтересовани лица. Отчита се необходимостта от промяна на начина на мислене и нагласите на все повече родители и ученици за припознаване на ПОО и дуалната форма на обучение като правилен и надежден избор. За постигането на желаната промяна обаче са необходими време, системност и последователност на усилията и пълноценни взаимодействия. Необходимо е и да бъде преодолян формализмът при реализиране на част от дейностите по кариерното ориентиране и консултиране, извършвано на училищно ниво. Може да бъдат предложени и нормативни промени, които да създадат подобри условия за резултатност на усилията в тази посока.</p> <p><i>МЕРКИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ:</i></p> <p><i>А. На национално ниво</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Разработване и прилагане на система /модели за ранно кариерно ориентиране и консултиране на ниво училище. • Осигуряване на системата за кариерно ориентиране на училищно ниво с качествени информационни и методически ресурси. • Осигуряване на допълнителна квалификация на педагогически специалисти за работа по кариерно ориентиране и консултиране на учениците. • Регламентиране провеждането на Ден на отворени врати във фирми, предприятия и др. за ученици от прогимназиалния етап, в рамките на предвидената нормативна възможност за определяне от директора на училището до 3 учебни дни в една учебна година за неучебни. (чл.105, ал.4 от ЗПУО) • Поддържане и актуализиране на създадения Национален портал за кариерно ориентиране на учениците по проект „Система за кариерно ориентиране в училищното образование”.

- Организиране на национални информационни и комуникационни кампании чрез различни инициативи/ форуми (Панорама на професионалното образование, дни на професиите, състезания по професии и др.), по утвърден от министъра на образованието годишен календар на дейностите.

- Провеждане на държавна политика за ангажиране на националните медии за предавания/рубрики за представяне на професии по националния ефир, с оглед достигане до максимално широк кръг млади хора и техните родители.

Б. На регионално/местно/училищно ниво

- Реализиране на училищни политики за прилагане на модели за ранно кариерно ориентиране и консултиране на учениците, като се използват разнообразни информационни и методически ресурси.

- Прилагане на подходи за формиране на умения за адекватна самооценка и умения за вземане на решения от учениците, с оглед осъществяване на осмислен и правилен избор на професия.

- Възлагане на учениците на проучване и представяне пред връстниците на различни видове професии.

- Реализиране на училищни политики за насочване на учениците за избор на занимания по интереси, които да развият у тях интерес към природонаучни, математически и технически дисциплини, както и допълнителни практически умения и интердисциплинарен подход при решаване на различни казуси, разработване на конкретни проекти и предприемачески умения и участието им в състезания, конкурси, викторини, кръжоци и др.

- Осъществяване на регионално/ училищно ниво проучване на мотивите за избор на професия и бариерите пред младите хора за насочване към професионално образование и обучение в т.ч. и за обучение в дуална форма.

- Провеждане на тематични родителски срещи на училищно и паралелково ниво във връзка с държавния план-прием (ДПП) и кариерното ориентиране на учениците, с цел да се подобри осведомеността им за различните възможности за професионално образование, предлагани от училищата, за по-отговорно осмисляне на избора.

- Ангажиране на училищните обществени съвети и училищните настоятелства за работа с родители за привличане на ученици за обучение в дуалната форма.

- Усъвършенстване на координацията и сътрудничеството между

	<p>всички заинтересовани страни за развитие на кариерното ориентиране – родители, ученици, училища, ЦПЛР, бюра по труда, органи на държавната и местната власт, бизнес, работодателски организации.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Привличане на фирмите в информационните и рекламни кампании на училищата за набиране на ученици, с оглед повишаване на информираността за професиите от „първа ръка“ и ползите от дуалното обучение; осигуряване на участието им в дейности и инициативи за повишаване атрактивността на професионалното образование. • Широка разяснителна кампания чрез медиите и браншовите структури на работодателите за необходимостта и ползите от дуалното обучение. Информирание на обществото /родителите/ за положителните страни на дуалното обучение. • Организиране на информационни и комуникационни кампании, чрез: инициативи, форуми /Панорами на професионалното образование, Дни на професиите, Дни на отворените врати на училища и фирми, Дни на кариерата, Фестивал /Парад на професиите, Лятна академия, професиографски екскурзии, изложби и базари на професиите и др. за ученици, родители, общественост, с цел получаване на всеобхватна и пълна информация относно възможностите за кандидатстване в различни професии на територията на съответната община /област, в т.ч. и за обучение в дуална форма. • Инициране на различни нива на състезания, викторини, конкурси и др. между училища с еднакви или сродни професии. • Тематични предавания по местните телевизии, рекламни филми в местните медии, рекламни материали, брошури, дипляни, плакати, билбордове и др. с насоченост към популяризиране на професионалното образование и дуалното обучение като ценна инвестиция както за работодателите, така и за учениците, което улеснява прехода им от училището към работата и подпомага конкурентоспособността и икономическия растеж. • Използване потенциала на родители с интересни професии за представянето им пред учениците. • Организиране на срещи за споделяне на добри практики от успели млади хора (бивши ученици). • Осигуряване на сътрудничество и прилагане на адекватни училищни политики за насочване на учениците с хронични заболявания и учениците със специални образователни
--	---

	<p>потребности (СОП) към подходящи професии, с участието на родителите; обединяване на усилията на училищата, Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование (РЦПППО), Регионално управление на образованието (РУО), бизнеса.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Създаване на подходящи учебни пътеки за реинтегриране в образователната система на отпаднали ученици и/или преждевременно напусналите училище. • Постигане на сътрудничество и партньорство между обединените училища и професионалните гимназии за осигуряване на приемственост и достигане на по-висок процент на продължаващите обучението си във втори гимназиален етап по съответна професия/специалност от II-ра или III-та степен на професионална квалификация.
<p>Осигуряване на качество на ПОО</p>	<p>Осигуряването на качество и ефективност на професионалното образование и обучение, както и постигането на удовлетворителна реализация на завършващите би създадо условия за повишаване на неговата привлекателност за младите хора и техните родители.</p> <p>Към настоящия момент професионалното образование все още няма достатъчно положителен имидж, който да мотивира за насочване към него на учениците, завършващи основната степен на образование. Причините за това са от различно естество. Ключов проблем са нагласите, ценностите и кариерното ориентиране на младите хора. Не е тайна, че в последните две десетилетия професионалното образование често се свързва с непрестижен и нископлатен труд. Качеството на образованието в някои професионални гимназии е неудовлетворително, материалната среда, сигурността и дисциплината се оценяват на средно ниво. Качеството на обучението по определени специалности се различава съществено в зависимост от училището, което го осъществява. Видно е, че по отношение на компонентите на средата има значително неравенство както между самите професионални гимназии в даден регион, така и по отношение на професионалните гимназии в едно и също направление в отделните региони на страната. Поддържането на модерно оборудване, което е близо до това, използвано от фирмите в икономиката, е трудно и скъпо и като цяло е непосилно за преобладаващата част от професионалните гимназии.</p> <p>Неудовлетворително е качеството на професионалната подготовка по високотехнологични професии. Допълнителен дефицит е и липсата на система за управление на качеството на професионалното образование, която да включва и обратна връзка от работодателите и от реализиралите се в професията млади хора.</p>

Устойчива е и тенденцията на разминаване между изискваните умения от пазара на труда и качеството на практическата и теоретична подготовка на младите хора в системата на образованието. Почти всеки втори работодател е неудовлетворен от нивото на общите бизнес познания, техническите и технологичните познания и неуменията за работа с конкретни машини, съоръжения, инструменти и прибори за измерване.

МЕРКИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

А. На национално ниво

- Разработване на държавен стандарт за качествено професионално образование и обучение в съответствие с Европейската референтна рамка за осигуряване на качество в професионалното образование и обучение (EQAVET).
- Създаване на механизъм с участието на заинтересовани страни за гарантиране на качеството на обучението във фирмата/предприятието.
- Вменяване във функциите на Националния инспекторат по образование (НИО), като независима институция при разработване на индикатори и инструментариум за външната оценка на качеството на образователните институции да отчита спецификата на ПОО.
- Създаване на система за външно оценяване на резултатите на училищата с професионална подготовка, с прякото участие на работодателите, с цел повишаване качеството на обучението и обективността на оценките, като се разработят три нива на оценка на качеството: на ниво фирма, на училищно ниво и на общинско/регионално ниво, чрез система от индикатори за измерване на напредъка.
- Разработване на система за самооценка на училищата, осигуряващи професионално образование и обучение и дуална форма на обучение, на база поток от информация и обратна връзка от бизнеса за степента на съответствие между усвоените умения и компетентности и търсените на пазара на труда.
- Осъвременяване на съдържанието на професионалната подготовка чрез адаптиране на учебните планове и програми за ПОО към нуждите и интересите на пазара на труда, след проучване на функционалността им /сформиране на работни групи с участието на водещи специалисти от фирмите за актуализация и осъвременяване на учебното съдържание на програмите по теория и практика в реална работна среда, за да се подобри качеството на

	<p>ПОО/.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Осигуряване на устойчивост на резултатите от проектите за дуално обучение чрез реализиране на държавна политика за популяризиране и насърчаване на дуалната форма на обучение. • Разработване на национални програми и проекти с насоченост към подобряване на материално-техническата база и ИКТ-инфраструктурата в училищата, осъществяващи ПОО. <p><i>Б. На регионално/местно/училищно ниво:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Приоритетно прилагане на компетентностния подход в професионалното образование и обучение и ученето чрез работа – съчетаване придобиването от учениците на базови, специфични умения за съответната професионална подготовка с т. нар. „меки умения“. • Обвързване на практическото обучение на обучаемите с формиране на умения в реална работна среда. • Училищни мерки за повишаване на успеваемостта на учениците в системата на професионалното образование, последователно ограничаване броя на отпадащите чрез осигуряване на гъвкаво многообразие от начини и средства за реален равен достъп до качествено професионално образование и обучение. • По-ускорено навлизане на информационните и комуникационните технологии в учебния процес в системата на ПОО. • Усъвършенстване на технологията на обучението с алтернативни форми и методи на работа, включително и използване на електронно съдържание. • Участие на специалисти и мениджъри от фирмите в учебния процес под формата на „майсторски класове“, презентации, уроци по управление на кариерата и пр. • Насърчаване на училищата, осъществяващи ПОО, да подобряват материално-техническата база и ИКТ-инфраструктурата си, като се включват в Националните програми и проекти, както и в дейности за придобиване на средства и чрез собствени приходи. Ефективно оползотворяване на възможностите за обучение на възрастни. • Подобряване на организационната и управленската професионална компетентности на ръководните екипи в училища за постигане на ефективно управление и създаване на пълноценни партньорства с различните заинтересовани страни, с оглед повишаване на качеството на образование, предлагано от училището.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Осигуряване на възможност за ПОО в различни форми на обучение, в т.ч дуална, като се отчитат спецификите на конкретните професии/специалности и възможностите на образователната среда. • Разработване на вътрешна училищна система за осигуряване на качеството, която да отчита резултатите, на основание на която да се правят анализи и изводи и се формулират мерки за повишаване на качеството. • Създаване на механизъм за вътрешен мониторинг, контрол и самооценка на постигнатото качество на ПОО, основани на доказателства. Разработване на училищни индикатори за измерване на напредъка /добавена стойност на придобити компетентности/ на входа и на изхода на съответния етап. • Популяризиране на положителни модели на ПОО и работа в реална работна среда чрез средствата на електронните комуникации, обмен на добри практики между сродни училища и др. • Осигуряване на прозрачност на дейността на училището чрез динамичен училищен сайт с разнообразни линкове и рубрики за учениците, родителите, фирмите, преки участници в процеса на ПОО/ обучение чрез работа. Целенасочени дейности за изграждане и поддържане на положителен имидж на училището. • Подобряване на социалната среда в професионалните училища (материална среда и подготвени специалисти, осигуряващи качествено образование; безопасност и сигурност; пълноценни условия за междуличностно общуване и взаимодействие на различни нива и др.), особено в онези, в които има идентифицирани проблеми по отношение на средата.
<p><i>Изграждане на система за актуализиране на квалификации те на учителите по професионална подготовка</i></p>	<p>Качественото образование не може да се осъществява без високо качество на подготовката на субектите, които го обезпечават, т.е. учителите.</p> <p>В съвременните производства потребността от познаването на новите техники и технологии е необходимост. Това налага да има постоянно действаща система за актуализиране на квалификацията на учителите от системата на ПОО.</p> <p>Актуалните данни относно възрастовото разпределение на учителите по професионална подготовка сочат, че най-голям е относителния дял на учителите от 55 до 59 години (по данни от НСИ, Образование и обучение 2018), чиято мотивация за професионално усъвършенстване е ниска. Задълбочава се тенденцията на „застаряване“ и феминизиране на преподавателския състав в системата на професионалното образование. Проучванията показват, че почти 2/3 от учителите по професионална</p>

подготовка не са участвали в програми за квалификация през последните 5 години. Теоретичната и практическата подготовка на някои от учителите по професионална подготовка не е на нивото на съвременните изисквания, недостатъчни са познанията им за нови техники и технологии, прилагани в съвременните производства. Не е налице работещ регламент и условия за задължителна периодична квалификация на учителите по професионална подготовка в конкретното професионално направление. Допълнителни затруднения възникват от липсата на предлагане на квалификационни курсове /обучения от ВУЗ, департаменти и обучителни организации с такава насоченост.

МЕРКИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ:

А. На национално ниво

- Изграждане на система за актуализиране и повишаване на квалификацията на учителите по професионална подготовка с участие на бизнеса и висшите училища.
- Разработване и приложение на съвременни програми за квалификация на учителите по професионална подготовка – чрез заявка до обучителни организации, ВУЗ-ове, департаменти за усъвършенстване на квалификацията.
- Въвеждане и развитие на система за непрекъснато актуализиране на компетентностите на учителите по професионална подготовка, включително и на учителите-методици, чрез ефективно сътрудничество с бизнеса и с висшите училища за провеждане на обучения в производствени условия, предоставени от бизнеса, във връзка с въвеждането на нови техники и технологии в съвременните производства.
- Разработване на механизъм за контрол на качеството на квалификационните обучения.
- Регламентиране на възможност част от обучението по високотехнологични професии в училищата с ПОО да се осъществява от специалисти от бизнеса или преподаватели от висши училища.
- Разработване и въвеждане на програма за обучение на наставници и учители-методици.
- Приемане на специални пакети от мерки срещу отлива на млади хора от учителската професия, предвид проблема със застаряване и феминизиране на педагогическия състав. Задържане на високо квалифицираните учители в системата на ПОО чрез национални и регионални програми с необходимите финансови, материални,

	<p>битови и други стимули, особено в райони с подчертан дефицит на учители по определени професионални направления.</p> <p>Б. На регионално/местно/училищно ниво</p> <ul style="list-style-type: none"> • Реализиране на училищни политики за насърчаване участието на учителите по професионална подготовка в подходящи обучения, развиващи компетентността им в съответното професионално направление. • Обмен на добри практики между училища с еднакви или сходни професионални направления, както и популяризиране на добри практики на партньорство между училищата с професионална подготовка, бизнеса и висшите училища, които осигуряват текущо осъвременяване на знанията и подготовката на учителите в области, които са характерни за съвременната индустрия. • Повишаване на квалификацията на учителите по специални учебни предмети и практики от училищата чрез включване в обучения на фирмите по нови техники и технологии в реална работна среда. • Системен взаимен обмен между фирмите и образователните институции на специализирана информация, свързана с технологичните и бизнес процеси, иновациите и пр. • Прилагане на местни политики за подкрепа и насочване на перспективни ученици /млади хора към учителски специалности, за които са идентифицирани дефицити на пазара на труда - чрез стипендии, договори за обучение и др. • Насърчаване на трансграничната мобилност на учителите и на останалите педагогически специалисти, с цел повишаване на квалификацията и обмен на добър педагогически опит. • Насърчаване участието на училищата във всички форми и дейности на Европейската програма „Еразъм +”.
<p>Развиване на капацитета на заинтересованите страни за подкрепа и участие в процеса на подготовката на учениците в професионално им развитие.</p>	<p>За осъществяването на ефективно професионално образование и обучение са необходими пълноценни институционални партньорства и реални взаимодействия с бизнес средите. Към момента се отчита потребност от подобряване на капацитета на заинтересованите страни. Все още не е удовлетворително участието на бизнеса в процеса на планиране и реализиране на ПОО. При реализирането на дуалното обучение се срещат различни трудности – напр. на нормативно ниво не е предвиден начин на действие при неизпълнение на сключените договори, по специфични професионални направления трудно могат да се сключат договори за дуално обучение и др.</p> <p>Родителите на не малък процент от учениците са по-скоро страничен</p>

наблюдател, а не активен участник в процеса на образованието на техните деца. Не са развити в достатъчна степен добри практики за сътрудничество и взаимодействие между професионалните гимназии и висшите училища. Работодателите не разполагат с надеждна информация за завършилите ученици по професионални направления и специалности. Не се прилага система за проследяване реализацията на учениците след завършено средно образование. Възможностите на медиите за популяризиране на смисъла и ползите от ПОО могат да бъдат оползотворени по-ефективно.

МЕРКИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

А. На национално ниво

- Разработване на разнообразни и иновативни форми на контакти, сътрудничество и партньорство между училищата, осъществяващи ПОО и широк кръг от заинтересовани страни – държавни и местни органи на изпълнителната власт, родители, бизнес-среди и работодателски организация, ВУ, медии и др.; обединяване на заинтересованите страни при вземането на решения и споделяне на отговорността за развитието на ПОО.
- Създаване на национално ниво на механизъм за сътрудничество за събиране и анализиране на данни от проучвания на пазара на труда (АЗ, МТСП, НСИ, НОИ, МИ, регионални, секторни), подпомагащ структурирането на държавния план-прием въз основа на обективни данни.
- Устойчиво и ефективно управление и координиране на системата на ПОО на национално ниво чрез създадения Консултативен съвет по ПОО.
- Условията и редът за реализиране на дуалното обучение да бъдат допълнени и прецизирани, а в определени случаи да се осигурява възможност за гъвкавост, съобразно конкретните условия.
- Оползотворяване на възможностите за европейско сътрудничество – участие в Консултативните съвети и работните групи към ЕК.
- Привличане на бизнеса за участие при разработването и актуализирането на учебните програми, с оглед подобряване на качеството на ПОО.
- Разработване и прилагане на комуникационната стратегия - по-широка медийна кампания за популяризиране на ПОО и повишаване на привлекателността на дуалното образование.

Б. На регионално/местно/училищно ниво

	<ul style="list-style-type: none"> • При планиране на държавния план-прием, все по-широко приложение да има регионалният подход, като се засили ролята и значението на органите на регионалните и местните власти, и местния бизнес. • Постигане на по-голяма ангажираност на социалните партньори в процеса на професионалното образование и обучение. • Прилагане на системен подход при работата с родителите – осигуряване на пълна информираност за училищните политики и възможностите за осъществяване на взаимодействия и партньорства. • Провеждане на разнообразни и убедителни кампании на регионално/ училищно ниво, с участието на различни заинтересовани страни относно планирания държавен план-прием, на база проучени и доказани потребности на пазара на труда и в полза на бъдещото развитие на района.
<p>Отзивчивост към нуждите на пазара</p>	<p>Системата за професионално образование и обучение в България все още не може да осигури необходимите знания, умения и компетентности, които се търсят на пазара на труда. Необходимите взаимодействия между училищата и фирмите са затруднени от редица фактори от обективен и субективен характер. Процесът на включването на малки и средни фирми в системата на дуалното обучение е затруднен от несигурността и трудностите при прогнозиране на бъдещата дейност в средносрочен и дългосрочен план. Работодателите изразяват притеснения от включване на наставниците в обучения поради откъсването им от производството и необходимостта от намиране на заместници.</p> <p>В процес на разработване е система за прогнозиране на потребностите от работна сила с определени характеристики. Тази система трябва да дава информация за бъдещите потребности на пазара на труда от знания, умения и компетентности, които да се отчитат адекватно в процесите на планиране на професионалното образование и обучение.</p> <p>Има необходимост от проследяване професионалното развитие на завършилите професионално образование и обучение. Това би спомогнало за: подобряване на професионалното ориентиране учениците; планиране и прогнозиране на променящите се потребности в областта на заетостта, образованието и социалната сфера; развитие капацитета на заинтересованите страни за подкрепа и участие в процеса на подготовката на учениците в професионалното им развитие.</p> <p>МЕРКИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ:</p> <p><i>A. На национално ниво</i></p>

- Разработване и прилагане на информационна система/ платформа /национален или областен портал с актуална база данни за средносрочните нужди на пазара на труда по сектори / браншови организации / професионални направления и териториални области /за период от минимум 5 години напред/ с цел анализиране, планиране и прогнозиране на променящите се потребности в областта на заетостта по региони.
- Създаване на информационна система за проследяване професионалното развитие на завършващите професионално образование и обучение /дуална форма на обучение, защитени специалности от професии, специалности от професии с очакван недостиг, започнали работа по специалността, продължили обучението си във ВУЗ, нереализирани.
- Създаване на информационна база данни на работодателите, които предоставят дуално обучение.
- Нормативно регламентиране на възможности за промяна на формата на обучение от дневна в дуална от втори гимназиален етап – по искане на бизнеса.
- Преразглеждане и актуализиране на Списъка на професиите в професионалното образование и обучение (СППОО) с цел постигане на по-добра обвързаност между класификатори на области на образованието, икономически области, длъжности и професии.

Б. На регионално/местно/училищно ниво

- Разработване и прилагане на насоки за осигуряване на гъвкавост и адаптивност при планиране на ДПП за обучение по професии и специалности с приоритетно значение за регионалния пазар на труда.
- Подобряване подготовката на наставниците за ефективна подкрепа на учениците при провеждане на обучението чрез работа.
- Да се прецизират договаряните условия между партньорите при реализиране на дуалното обучение и да бъдат предвидени съответни клаузи относно условията на работа, провеждането на обучението в реална работна среда, оценяването на учениците и др.
- Прилагане на ефективни модели и резултати от проектите по дуално обучение – договори, наставничество, разработване на учебните програми с участието на бизнеса и др.

Проучване на европейски практики в осигуряване на съответствие между ПОО/ дуалното обучение и търсените професии/специалности на пазара на труда.

	<ul style="list-style-type: none"> • Използване възможностите на системата за валидиране на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформално обучение и самостоятелно учене, с оглед задоволяване на потребностите на пазара на труда.
Финансиране	<ul style="list-style-type: none"> • Финансови преференции за образователните институции, които осигуряват обучение в съответствие с потребностите на пазара на труда. • Създаване на финансови и административни механизми за привличане на млади учители и преподаватели по професионална подготовка в системата на ПОО. • Финансово стимулиране на работодателите за: <ul style="list-style-type: none"> ○ Включването им в обсъждане и одобряване на професионални стандарти, учебни планове, учебни програми и изискванията към производствените процеси. ○ За участие и инвестиране в системата на дуалното обучение - оборудване на работни места, отговарящи на изискванията за качество на обучението, безопасни условия на труд, сертифицирани наставници;

V. УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА

Област на интервенция	Риск	Вероятност (висока, средна, ниска)	Въздействие	Смекчаване на риска
Кариерно ориентиране и консултиране	Трудна промяна на нагласите на родители и ученици от „учене заради самото учене“ към „учене чрез работа за придобиване на професия“; недостатъчно развит капацитет на образователните институции и липса на система	Средна	Голяма част от учениците и техните родители все още не осъзнават, че изборът на професионално образование и дуално обучение може да предпостави успешна професионална и житейска реализация. Тази обществена нагласа се подхранва и от някои средни училища, които в стремежа си за „запазване“ на	<ul style="list-style-type: none"> • Последователна регионална политика за РАННО кариерно ориентиране на учениците; развитие на капацитета на образователните институции /училища, центрове за подкрепа за личностно развитие/ за кариерно консултиране; • Информационни и комуникационни

	за ранно и адекватно кариерно ориентиране.		учениците не полагат усилия за кариерно ориентиране на учениците, съобразено с техните възможности и потребности на пазара на труда.	кампании за популяризиране на професионалното образование и дуалното обучение, с активното участие на фирми, бизнес, бюра по труда и др.
Качество на професионалното образование и обучение	Подобряването на качеството на професионалната подготовка на младите хора и осигуряване на компетентности за директно включване в пазара на труда е широкоаспектен процес и може да бъде „саботиран“ от много фактори – липса на материални условия, липса на подготвени учители и др.	Средна	Образованието по определени професии изостава от потребностите на пазара на труда. Немалко работодатели не са удовлетворени от придобитите от учениците компетентности, които да осигурят включването им в работния процес, особено когато става дума за високотехнологични производства. По този начин професионалното образование не подготвя за упражняването на съответната професия.	<ul style="list-style-type: none"> • Модернизиране на материално-техническата база и оборудване в училищата, осъществяващи професионално образование; тясно сътрудничество с фирмите при дуално обучение и доближаване на условията. • Системна текуща квалификация на учителите по професионална подготовка; включване в образователния процес на представители от фирмите. • Система за управление на качеството на професионалното образование, с участието на работодатели.
Система за актуализиране на квалификациита на учителите	Висока средна възраст на учителите по професионална подготовка и ниска мотивация	Висока	Необходимостта от учене през целия живот е особено силно изразена в професионалното образование. Липсата	<ul style="list-style-type: none"> • Подобряване на сътрудничеството с обучителни организации, ВУЗ-ове, департаменти за усъвършенстване

<p><i>професионална подготовка</i></p>	<p>за усъвършенстване на професионалните знания, умения и компетентности; Ограничено предлагане на възможности за текуща и продължаваща квалификация от ВУЗ, департаменти, обучителни организации.</p>		<p>на национална политика за системна текуща квалификация на учителите по професионална подготовка за дълъг период от време, съчетано със „застаряването“ на учителския състав оказва пряко негативно влияние върху качеството на професионалната подготовка на учениците и разтварянето на ножицата между нуждите на бизнеса и подготовката на учениците.</p>	<p>на квалификацията и „заявяване“ на необходими програми /курсове за квалификация;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Създаване на благоприятни и мотивиращи условия за работа и привличане на млади специалисти като учители по професионална подготовка.
<p><i>Развитие на капацитета на заинтересованите страни за подкрепа и участие в процеса на подготовка на учениците в професионалното им развитие</i></p>	<p>Липса на стратегическо мислене и планиране при немалка част от работодателите; проява на недостатъчна активност на бизнес средите за сътрудничество с образователните институции; трудна промяна на нагласите на родителите за ориентация към професионалното образование</p>	<p>Средна</p>	<p>За продължителен период от време професионалното образование беше основен ангажимент само на образователните институции и свързаните с него структури – РУО и МОН. Видно е, че качеството и резултатите от него не могат да бъдат удовлетворителни, ако не бъдат привлечени за сътрудничество всички заинтересовани страни.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Оползотворяване на капацитета на областните администрации и РУО за инициране и координация на сътрудничество между общините, бизнеса, работодателските организации, ВУ, медиите и образователните институции. • Подкрепата за професионалното образование от страна на бизнес-средите би била по-ефективна при наличие на финансови стимули/облекчения при

				<p>сътрудничество с образователните институции при подготовката на кадрите.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Последователна и системна работа с родителите на учениците.
<p>Отзивчивост към нуждите на пазара</p>	<p>Слабо развит пазар на труда в Северозападния и някои други региони; предлагане на неблагоприятни финансови условия от фирмите по необходими професии и трудно мотивиране на учениците за ориентация за обучение по тях.</p>	<p>Средна</p>	<p>Системата за професионално образование и обучение в България не отговаря в достатъчна степен на нуждите на пазара на труда, което води до липса на необходимата работна ръка за редица производства и бизнес начинания. Голяма част от учениците, завършващи професионално образование, не се реализират в съответната сфера. Получава се сериозен дисбаланс - професионалното образование готви кадри за определени сфери на икономиката, а на пазара на труда такива липсват.</p>	<p>Прогнозиране на потребностите от работна сила с определени характеристики в средносрочен и дългосрочен план и съобразяване на регионалните образователни политики с изведените потребности. Доближаване на предлаганите финансови условия до очакванията на младите хора, с оглед реализация в съответната професионална сфера.</p>

Списък на използваните съкращения

АЗ	Агенция по заетостта
ДОС	Държавен образователен стандарт
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ЗПУО	Закон предучилищното и училищното образование
ИТ	Информационни технологии
МОН	Министерство на образованието и науката
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НОИ	Национален осигурителен институт
НСИ	Национален статистически институт
ОП НОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж”
ОП РЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ОПРР	Оперативна програма „Регионално развитие”
ПОО	Професионално образование и обучение
СОП	Специални образователни потребности
СПК	Степен на професионална квалификация
СППОО	Списък на професиите за професионално образование и обучение
EQAVET	Европейска референтна рамка за осигуряване на качество в професионалното образование и обучение
WBL	Базирано на работа обучение / дуално обучение/
NEET	Терминът се използва за определение на млади хора, които се намират извън системите на заетост, образование или обучение